

Kokkuvõttes võib öelda, et kogumik viib eesti ajaloo uurimist pika sammu võrra edasi, kuid veelgi enam juhib tähelepanu valdkondadele, mis veel või uuesti uurimist vajaksid. 200 aastat vene aega Eestis oli ühiskonnas väga suurte ja põhjalike muutuste aeg, seda nii maailma, Euroopa kui Eesti kontekstis.

LEA LEPPIK

Andres Dido, *Ajaloo kasust. Sotsialist kapitalismi koolis*, koost. Hando Runnel (Tartu: Ilmamaa, 2006), 504 lk. ISBN 998577194X.

Andres Dido (1855–1921) nimi on legendaarne, aga me ei tea temast eriti midagi. Seepärast sünnivad kergesti erinevad tõlgendused. Käesoleva kogumiku põhjal võib jääda mulje, et Dido oli üks esimestest eesti soost ajaloolastest või hoopis ajaloo filosoof. Koostaja tahaks oma saatesõnas temast teha koguni Eesti esimese sotsioloogi. Nii kinnitatakse, et Andres Dido peamine meetod oli sotsioloogiline. Tundub, et niimoodi väites tehakse aga Eesti sotsioloogiateadustele natuke liiga. Olemata asjatundja julgen kahelda sotsioloogilise meetodi kui sellise olemasolus. Kui sotsioloogiline meetod isegi eksisteerib, siis mille suhtes Dido seda kasutas? Sotsioloogia kui teadusdistsipliin hakkas küll Dido eluajal kujunema, kuid võiks kahelda, kas juba siis jõuti meetodi sõnastamiseni. Ühiskonnateaduste alased uurimused kasutavad andmete kogumiseks ja tõlgendamiseks erinevaid võtteid ja teid. Olgu nimetatud vaid statistiline meetod, intervjuu ja tema erinevad vormid, küsitlused, vaatlused ning isegi eksperimendid jms. Piir nn sotsioloogiliste meetodite ja muude ühiskonnateaduses kasutatavate meetodite vahel pole selge. Nimetatud võtteid kasutavad edukalt ka ajaloolased, majandusteadlased, ajakirjanikud jt. Ajalehti lugedes saadud empiirilised andmed või arhiivides kogutud dokumendid oma olemuselt aga väga oluliselt üksteisest ei erine: mõlemal juhul kasutatakse nende läbitöötamisel ja tõlgendamisel analüüsi, sünteesi, induktiooni, deduktsiooni jt loogika vahendeid. Seepärast tundub ajaloolasele kohatu võrrelda Didot Tartu Riiklikus Ülikoolis kunagi eksisteerinud sotsioloogialabori inimestega ja pidada teda koguni viimaste eelkäijaks.

Võimalik, et siinjuures räägib kaasa ajaloolase kadetus, kes tahaks Didot pidada hoopis esimeseks Eesti kutseliseks ajaloolaseks. Eesti aja-

looteadus nihkuks ajas sel juhul hoopis kaugemale, kui me seni oleme julgenud arvata. Me oleme tänulikud baltisaksa ja vene ajaloolastele, kes Baltikumis ajalooga tegelesid. Didot ajaloolasena esitades saaksime Eesti ajalooteaduse sünni piiri aastakümneid varasemaks pidada. Tema artiklid Prantsusmaa ajaloost ning III vabariigi algusaastate kaasaegsest sise- ja välispoliitikast on täiesti võrreldavad lugudega, mida allakirjutanu kuulis oma õpingute ajal TRÜ Ajalooteaduskonnas. Paraku paljud kolleegid niisuguse lähenemisega ilmselt ei nõustuks.

Didot saab pidada ka esimeseks eksiilis elavaks Eesti poliitikuks, kes oma kirjutiste kaudu püüdis Eesti sisemisi olusid, valitsevaid arvamusi või eelarvamusi mõjutada ning muuta. Seega võiks ta ühtlasi olla ka esimene eestlasest ajakirjanik – väliskirjasaatja.

Ajaloolasena võiks teda kujutada peamiselt tänu käesoleva kogumiku esimesele loole – “Ajaloo kasust”, mis on andnud pealkirja kogu raamatule. Taolist ülistuskõnet ajaloo vajalikkusele ning tähtsusele kohtab harva. Selline sobiks edukalt ajaloo osakonna õppeaasta alguse või lõpukõneks. Tegemist on manifestiga, mida võiks kasutada tänapäevalgi ajalooteaduse õigustamiseks. Dido arvates on ajalugu universaalne, kõikehõlmav ja -sisaldav. Dido näib uskuvat, et ajaloo esineb mingi püsiv ja kestev arengu punane joon, mida kõik rahvad, rahvused, riigid ja inimesed peaksid järgima, kui nad tahavad edukad ning kultuursed olla. Dido kirjutistesse süvenedes märkame, et tegemist on siiski ühe koolkonna nägemusega ajalooost. Ta ütleb selle välja selgelt ja ühemõtteliselt. Tema jaoks on inimene loomult hea ja tahab kõige enam rahu ja stabiilsust. Viimastega kaasnevad ühtlasi kultuur, tsivilisatsioon, õitseng ja muud hüved. Tegemist on mõtteviisiga, mille tuntumaks esindajaks oli John Locke jt idealistid. Samas on Dido mitmes artiklis üle minemas üleskutsetele ühiskonda muuta, kui see ei võimalda inimesel niisugusena tegutseda ja oma eesmärged saavutada. Seega võiks teda paigutada ka filosoofia radikaalsemate suundade esindajate hulka, mida kogumiku alapealkiri täpselt väljendab – Dido on pigem sotsialist kui sotsioloog.

Didost huvitatud ajaloolast kurvastab kõige enam Karl August Hindrey artiklis “Andres Dido matus” mainitud asjaolu, et Andres Dido paberid läksid kaduma. Hindrey vihjab Eesti Pariisi saatkonna töötajate lohakusele või hoolimatusele, kes ei pidanud oluliseks nende kätte usaldatud Dido arhiivi. Paraku jääb meile teadmata, kui mahukas see arhiiv oli ja mida ta sisaldas. Pole siiski välistatud, et mõned Dido elu ja tegevust valgustavad paberid on kusagil veel säilinud. Eesti saatkondade asjaajamine 1920. aastate alguses oli lohakas, kuid osa arhiivist võis siiski Tallinna või Tartusse jõuda. Hetkel

peame leppima kogumikuga, mis sisaldab Dido poolt Eest ajalehtedele saadetud ja tsonori poolt avaldada lubatud artikleid aastatest 1882–1907. Edasi järgneb ligi 14 aastane paus ning kogumik lõpeb Dido tervitusega iseseisvaks saanud Eesti Vabariigile 1921. aastal.

Andres Dido vääriks pingutust täiendavate materjalide ja dokumentide otsimisel. Neid peaks siiski leiduma Eesti või ka Prantsuse arhiivides. Mees vääriks monograafilist uurimust, see aitaks meil tema tähendust ja rolli – olgu siis sotsioloogi, ajaloolase või ajakirjanikuna – täpsustada. Kõige enam aga sellepärast, et Dido oli teadaolevalt esimene eestlane, kes sõnaselgelt nõudis Eesti Vabariiki ja ennustas ette iseseisvuse tulekut.

EERO MEDIJAINEN

SSSR i Litva v godō vtoroi mirovoi vainō. Tom 1. SSSR i Litovskaja Respublika (mart 1939–avgust 1940 gg.) (Vilnius: Institut Istorii Litvō, 2006), 774 lk. ISBN 9986780810.

Vaidlused Teise maailmasõja ajal Eestit, Lätit ja Leedut tabanud saatuse üle on kestnud juba aastakümneid ning omandanud ajuti lausa rahvusvahelise poliitilise mõõtme. Eriti teravalt on pörkunud erinevad tõekspidamised ning vastandlikud hinnangud kahes olulises küsimuses. Esiteks: kuidas õieti toimus Balti riikide lülitamine Nõukogude Liitu? Teiseks: kuidas hinnata eestlaste, lätlaste ja leedulaste võitlust Saksa relvajõudude koosseisus Nõukogude armee vastu?

Nõudmine, et Moskva tunnustaks ajaloolisi tõsiasju, oli veidi enam kui poolteist aastakümnet tagasi tõhusaks relvaks Balti rahvaste vabadusvõitluses. Nõuti MRP salakokkuleppe hukkamõistmist ning seda, et Moskva tunnustaks Balti riikide okupeerimist ning annekteerimist 1940. aastal. Nii Eestis, Lätis kui Leedus ilmus arvukaid käsitlusi ja publitseeritud arhiividokumente, mis iseloomustasid Nõukogude Liidu agressiivset poliitikat. Moskva ei jäänud võlgu. Balti riikide iseseisvuspüüete vastu suunatud propagandas peeti suures osas kinni vanadest nõukoguliku ajalookäsitluse stampidest: Balti riikide töörahvas olevat alati soovinud ühineda Nõukogude Liiduga; see eesmärk saavutati 1940. aastal revolutsioonilisel teel; Nõukogude Liit olevat alati esinenud Balti riikide kaitsja rollis; Nõukogude relvajõud ei olevat sekkunud Eestis, Lätis ja Leedus toimunud